

**УЧАСТЬ У ГОЛОСУВАННІ ТА ЕЛЕКТОРАЛЬНІ ПРЕФЕРЕНЦІЇ ВИБОРЦІВ
ОСНОВНИХ ДЕМОГРАФІЧНИХ КАТЕГОРІЙ І ВЕЛИКИХ РЕГІОНІВ
У ПЕРЕГОЛОСУВАННІ ДРУГОГО ТУРУ ПРЕЗИДЕНТСЬКИХ ВИБОРІВ 2004 РОКУ**

В.Хмелько

Розглянемо, по-перше, за якими соціально-демографічними параметрами відрізнялися за даними екзит-полу ті виборці, що взяли участь у переголосуванні другого туру президентських виборів – дієвий електорат, з одного боку, і потенційний електорат – усі громадяни України у віці від 18 років, – з другого. По-друге, за цими ж даними розглянемо, як відрізнялися електоральні уподобання тих соціально-демографічних категорій виборців, що були зафіксовані в екзит-полові під час цього голосування.

В таблиці 1 наведені дані стосовно розподілів за соціально-демографічними характеристиками (у першому стовпчику) населення України у віці від 18 років за даними перепису та ЦВК (регіональний розподіл) та (у другому стовпчику) – тієї частини виборців, що взяли участь у переголосуванні другого туру цих виборів.

Таблиця 1

**Розподіл за соціально-демографічними характеристиками
потенційних і дієвих електоратів 26 грудня 2004 року (%)**

Соціально-демографічні характеристики електоратів	Населення у віці від 18 років	Дієвий електорат (дані екзит-полу) N = 28 746	Різниця (2) – (1)
	1	2	3
Гендерні (статеві) категорії			
Чоловіки	45.0	46.1	+ 1.1
Жінки	55.0	53.9	- 1.1
Разом	100.0	100,0	
Вікові категорії			
18-29 років	22.2	20.3	- 1.9
30-39 років	17.4	18.7	+ 1.3
40-49 років	19.2	21.8	+ 2.6
50-59 років	13.9	19.6	+ 5.7
60 років і більше	27.2	19.7	- 7.5
Разом	100.0	100,0	
Поселенські категорії			
Жителі міст	67.8	68.1	+ 0.3*
Жителі сіл	32.2	31.9	- 0.3*
Разом	100.0	100,0	
Регіони¹			
Західний регіон	22.3	23.1	+ 0.8
Центральний регіон	29.9	29.5	- 0.4*
Південний регіон	26.5	24.7	- 1.8
Східний регіон	21.3	22.7	+ 1.4
Разом	100,0	100,0	

* Різниця - статистично незначуща на рівні $p < 0,05$; всі інші величини різниць у стовпчику 3 статистично значущі на рівні $p < 0,01$.

¹ *Західний регіон* в цьому тексті - це вісім найзахідніших областей: Волинська, Рівненська, Львівська, Івано-Франківська, Тернопільська, Хмельницька, Закарпатська, і Чернівецька; *Центральний регіон* - Житомирська, Вінницька, Кіровоградська, Черкаська, Полтавська, Сумська, Чернігівська, Київська області і місто Київ; *Південний регіон* – Дніпропетровська, Одеська, Миколаївська, Херсонська, Запорізька області і Крим; *Східний регіон* - Харківська, Донецька і Луганська області.

Порівняння наведених в таблиці 1 часток, які на цих виборах склали аналогічні демографічні категорії серед потенційного і дієвого електоратів цього туру голосування, свідчить:

- про значно підвищену відносну електоральну активність виборців віком від 50 до 60 років (частка в дієвому електораті в 1,4 рази більше ніж у потенційному);
- про помітно більшу відносну електоральну активність виборців у віці 40–49 і 30-39 років та жителів Східного регіону (частка в дієвому електораті в 1,1 рази більше ніж у потенційному);
- та про дещо підвищену відносну електоральну активність чоловіків та жителів Західного регіону.

З іншого боку, ці ж дані свідчать:

- про значно знижену відносну електоральну активність виборців віком від 60 років і більше (частка в дієвому електораті в 1,4 рази менше ніж у потенційному);
- про помітно знижену (майже в 1,1 рази) відносну електоральну активність молоді (у віці до 30 років) та мешканців Південного регіону;
- та про дещо меншу відносну електоральну активність жінок.

Розглянемо тепер електоральні схильності до кандидатів останнього туру виборів – В.Ющенко та В.Януковича серед тих соціально-демографічних категорій громадян, що їх було зафіксовано під час «екзит-полу» – гендерних, вікових, освітніх, етнічних, поселенських і регіонально-територіальних.

Розподіл голосів у “третьому” турі серед гендерних категорій (таблиця 2) показує, що лише за частками тих, хто не підтримав жодного з кандидатів, статистично значущих відмінностей між виборцями різних статей не було. Електоральні ж преференції чоловіків і жінок стосовно кожного з кандидатів помітно відрізнялися. У В.Ющенко прихильників серед чоловіків було більше, ніж серед жінок, на 5,3%, а у В.Януковича – на 5,6% менше (відмінності статистично значимі на рівні $p < 0,01$).

Таблиця 2

Розподіл голосів за гендерними категоріями виборців (%)

	Чисельність опитаних	За В.Ющенко	За В.Януковича	Проти обох	Разом
Усі респонденти обох статей*	28746	56.6	41.0	2.4	100.0
Чоловіки	13016	59.6	37.9	2.5	100.0
Жінки	15229	54.3	43.5	2.2	100.0

* 501 респондент не відмітив свою стать в анкеті.

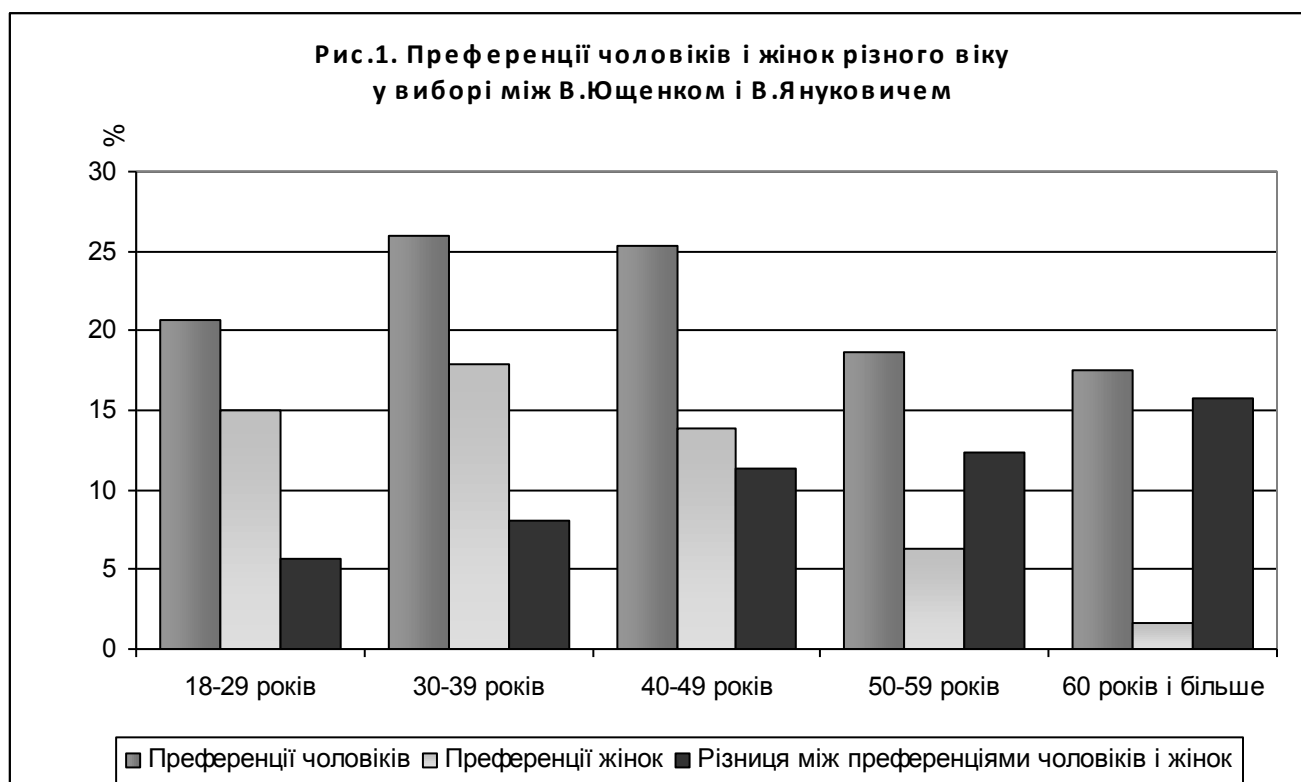
В результаті, якщо серед чоловіків прихильників В.Ющенко було більше ніж прихильників В.Януковича на 21,7%, то серед жінок – лише на 10,8%, а саме – на 10,9% менше. Ця різниця між преференціями чоловіків і жінок у виборі між В. Ющенком і В. Януковичем не була однаковою для різних вікових категорій (див. таблицю 3). Так, у найстаршій віковій категорії (від 60 років і старше) чоловіки віддали за В.Ющенко на 17,5% більше голосів, ніж за Януковича, а жінки – тільки на 1,7%, тобто, на **15,8%** менше; серед виборців віком від 50 до 59 років відповідна різниця у голосуванні чоловіків і жінок за В. Ющенко і В. Януковича складала **12,3%** (18,6% – 6,3%); серед виборців віком від 40 до 49 років – **11,4%** (25,3% – 13,9%); серед виборців віком від 30 до 39 років – **8,1%** (26,0% – 17,9%); а серед наймолодшої категорії виборців (у віці до 30 років) – лише **5,7%** (20,7% – 15,0%). Але навіть для наймолодшої категорії виборців різниця у голосуванні чоловіків і жінок за В. Ющенко і В. Януковича з високою імовірністю була статистично значущою (на рівні $p < 0,033$).

Розподіли голосів чоловіків і жінок серед п'яти вікових категорій виборців* (%)

	Чисельність опитаних	За В.Ющенко	За В.Януковича	Проти обох	Разом
Віком 18-29 років					
Чоловіки	2792	58.8	38.1	3.1	100.0
Жінки	2946	56.0	41.0	3.1	100.0
Віком 30-39 років					
Чоловіки	2450	61.7	35.7	2.7	100.0
Жінки	2827	57.6	39.7	2.6	100.0
Віком 40-49 років					
Чоловіки	2897	61.6	36.3	2.1	100.0
Жінки	3226	55.7	41.8	2.5	100.0
Віком 50-59 років					
Чоловіки	2419	58.1	39.5	2.5	100.0
Жінки	3080	52.1	45.9	2.0	100.0
Віком 60 років і більше					
Чоловіки	2421	57.8	40.3	1.9	100.0
Жінки	3115	50.3	48.6	1.1	100.0

* 667 респондентів не відмітили в анкеті свою стать або вік.

Отже, дані екзит-полу щодо переголосування другого туру президентських виборів переконливо свідчать: *чим старше виборці, тим різниця у розподілі голосів чоловіків і жінок між В. Ющенком і В. Януковичем була більшою, і навпаки – чим молодші виборці, тим ця різниця була меншою* (див. рис.1).

Різниці між преференціями чоловіків і жінок у виборі між В. Ющенком і В. Януковичем не були однаковими і для виборців з різними рівнями освіти, хоча і меншою мірою ніж серед виборців різних вікових категорій (див. таблицю 4). Причому для виборців усіх рівнів освіти різниця у голосуванні чоловіків і жінок за В. Ющенко і В. Януковича з високою імовірністю була статистично значущою (на рівні $p < 0,01$).

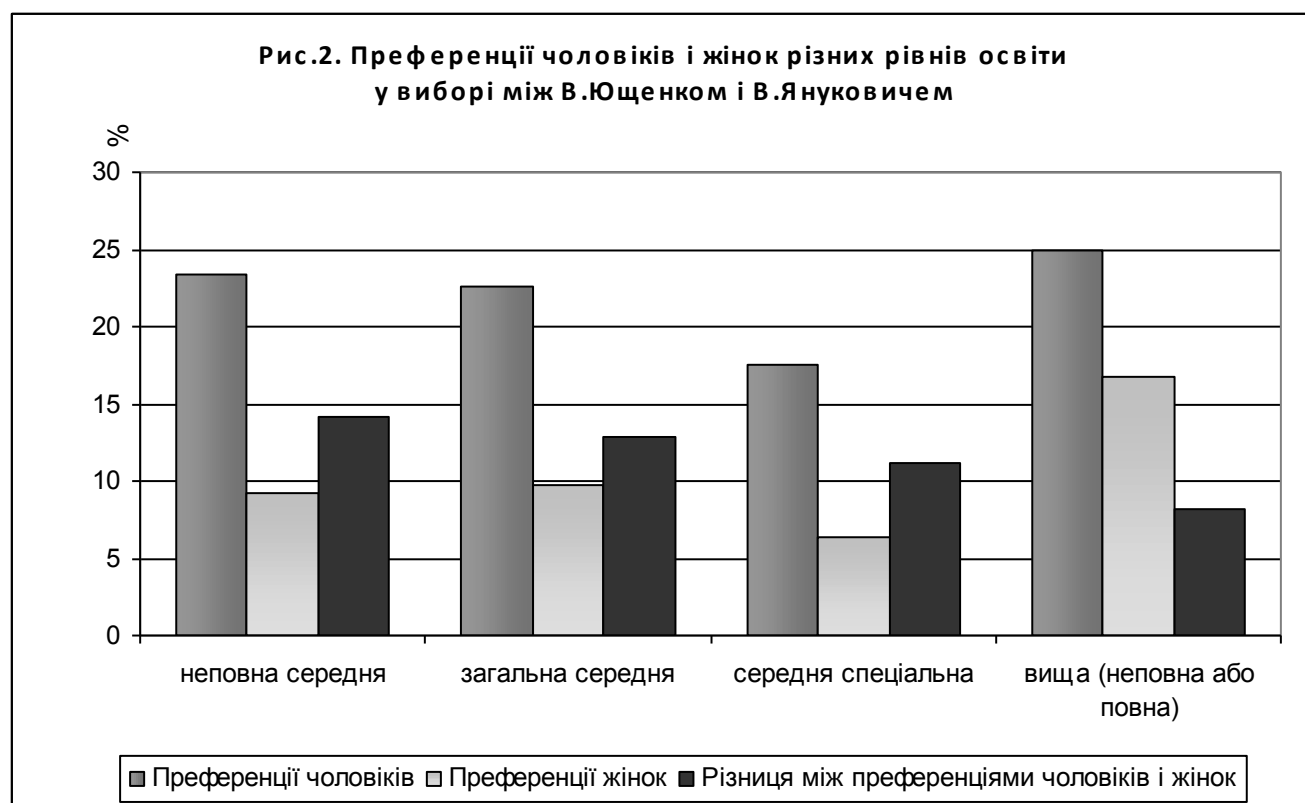
Розподіли голосів чоловіків і жінок серед виборців чотирьох рівнів освіти * (%)

	Чисельність опитаних	За В.Ющенко	За В.Януковича	Проти обох	Разом
З неповною середньою освітою					
Чоловіки	1355	60.8	37.4	1.7	100.0
Жінки	1609	53.8	44.6	1.6	100.0
Із загальною середньою освітою					
Чоловіки	3046	60.1	37.5	2.4	100.0
Жінки	3080	53.7	43.9	2.3	100.0
Із середньою спеціальною освітою					
Чоловіки	4549	57.7	40.2	2.1	100.0
Жінки	5610	52.1	45.8	2.1	100.0
З вищою освітою					
Чоловіки	3949	60.9	36.0	3.1	100.0
Жінки	4806	57.1	40.4	2.5	100.0

* 742 респонденти не відмітили в анкеті свою стать або рівень освіти.

Так, виборці з неповною середньою освітою чоловічої статі віддали за В.Ющенко на 23,4% більше голосів, ніж за Януковича, а жіночої – тільки на 9,2% більше, тобто, на **14,2%** менше; серед виборців із загальною середньою освітою відповідна різниця у голосуванні чоловіків і жінок за В. Ющенко і В. Януковича складала **12,8%** (22,6% – 9,8%); серед виборців з середньою спеціальною освітою – **11,2%** (17,5% – 6,3%); серед виборців з вищою освітою – **8,2%** (24,9% – 16,7%).

Отже, дані екзит-полу стосовно переголосування другого туру президентських виборів свідчать ще й про таке: *чим освіченіші виборці, тим різниця у розподілі голосів чоловіків і жінок між В. Ющенко і В. Януковичем була меншою; і навпаки – чим нижче рівень освіти виборців, тим ця різниця була більшою* (див. рис.1).

Таким чином, хоча співвідношення голосів, які чоловіки і жінки віддали В.Ющенку і В.Януковичу, залежало від їхнього віку і рівня освіти, але в усіх вікових категоріях і за усіма рівнями освіти чоловіки віддавали перевагу В. Ющенку частіше, ніж жінки. З цього логічно випливає висновок, що в результаті усієї передвиборної боротьби чоловіки виявилися більше, ніж жінки, сприйнятливими до позиції В. Ющенка і його команди. Жінки ж виявилися більш сприйнятливими до пропаганди, яку вели тодішні владні і провладні політичні сили проти В.Ющенка і на підтримку В.Януковича.

Але так було не в усій Україні. В Західному і Центральному регіонах частка голосів, яку віддали В. Ющенку чоловіки, перевищувала відповідну частку жіночих голосів менше ніж на один відсоток – на 0,3% та на 0,9%, відповідно. За статистичними критеріями ці відмінності вельми незначущі (на рівні, відповідно, $p > 0,62$ та $p > 0,27$). Отже, у Північно-Західній частині України жінки фактично так само мало були сприйнятливі до пропаганди за В. Януковича і проти В. Ющенка як і чоловіки (див. таблицю 5).

Таблиця 5

Розподіл голосів за гендерними категоріями виборців у чотирьох частинах України (%)

	Чисельність опитаних	За В.Ющенка	За В.Януковича	Проти обох	Разом
Західний регіон					
Чоловіки	3170	92.1	6.8	1.1	100.0
Жінки	3371	91.8	7.3	0.9	100.0
Центральний регіон					
Чоловіки	3948	82.4	14.8	2.8	100.0
Жінки	4349	81.5	15.7	2.8	100.0
Південний регіон					
Чоловіки	3081	36.2	60.5	3.2	100.0
Жінки	3865	30.2	66.7	3.1	100.0
Східний регіон					
Чоловіки	2768	16.0	81.4	2.6	100.0
Жінки	3597	12.1	86.0	1.9	100.0

Інакша ситуація склалася у Південно-Східній частині України. Так, в Південному регіоні жінки віддали В. Ющенку в 1,2 рази меншу частку голосів ніж чоловіки: 30,2% проти 36,2%, а в Східному регіоні – майже на третину менше: 12,1% проти 16,0% (обидві різниці статистично значущі на рівні $p < 0,01$). В цій частині України жінки явно були помітно сприйнятливішими ніж чоловіки до позиції В. Януковича та/або до пропаганди проти В.Ющенка. В той же час більш детальний аналіз показав, що не всі жінки Південно-Східної частини України віддавали В. Януковичу більшу перевагу ніж чоловіки. Частки голосів, які сільські жінки цієї частини України віддали і В. Ющенку, і В. Януковичу, дуже мало відрізняються від часток голосів, які їм тут віддали сільські чоловіки (див. таблицю 6).

Таблиця 6

Розподіл голосів за гендерними категоріями виборців серед міських і сільських виборців Південно-Східної частини України (%)

	Чисельність опитаних	За В.Ющенка	За В.Януковича	Проти обох	Разом
Міські виборці					
Чоловіки	4665	26.1	70.8	3.1	100.0
Жінки	5983	20.3	77.3	2.4	100.0
Сільські виборці					
Чоловіки	1193	28.9	68.9	2.2	100.0
Жінки	1497	26.6	70.5	2.9	100.0

Різниця між відсотками голосів, які отримали кандидати у Президенти України від сільських чоловіків і жінок, явно статистично незначуща (на рівні $p = 0,25$). А от міські жінки

цієї частини України дійсно віддали за В.Януковича помітно більше голосів ніж чоловіки (77,3% проти 70,8%; різниця статистично значуща на рівні $p < 0,01$).

Аналіз розподілів голосів серед виборців п'яти виділених вікових категорій (таблиця 7) показав, що розподіл голосів між двома кандидатами, – якщо говорити про всі вікові категорії загалом – дуже мало залежав від віку виборців. Коефіцієнт Крамера V , який у цьому випадку характеризує зв'язок розподілу голосів між кандидатами з належністю виборців до певної вікової категорії, дорівнює лише 0,05, хоча ця залежність з високою імовірністю статистично значуща (на рівні $p < 0,001$).

Зворотно залежною від віку виборців виявилася частка голосів, відданих проти обох кандидатів: вона була тим більшою, чим молодшими були виборці. І відсоток таких голосів серед наймолодшої вікової категорії був удвічі більшим ніж серед найстаршої вікової категорії (3,1% проти 1,5%, різниця статистично значуща на рівні $p < 0,01$). Коефіцієнт кореляції Пірсона між часткою голосів проти обох кандидатів від певної вікової категорії та центром її вікового інтервалу $r = -0,980$ і є статистично значущим (на рівні $p < 0,01$).

Таблиця 7

Розподіл голосів серед п'яти вікових категорій виборців* (%)

	Чисельність опитаних	За В.Ющенко	За В.Януковича	Проти обох	Разом
18-29 років	5747	57.3	39.6	3.1	100.0
30-39 років	5290	59.5	37.8	2.6	100.0
40-49 років	6156	58.4	39.3	2.3	100.0
50-59 років	5533	54.6	43.2	2.2	100.0
60 років і більше	5567	53.4	45.2	1.5	100.0

* 155 респондентів не дали в анкеті відповіді про свій вік.

Найбільша різниця в голосуванні різних вікових категорій за обох кандидатів виявилася між виборцями найпродуктивнішого віку (30-39 років) та найстаршими виборцями (60 років і більше). Перші віддали за В. Ющенко на 6,1% більше голосів ніж другі (59,5% проти 53,4%), а за В. Януковича на 7,4% менше ніж другі (45,2% проти 37,8%). Обидві відмінності з високою імовірністю є статистично значущими (на рівні $p < 0,01$).

У порівнянні з виборцями найпродуктивнішого віку виборці, молодші за 30 років, в цілому по Україні віддали за В. Ющенко на 2,2% голосів менше, а за В. Януковича на 1,8% більше (обидві відмінності статистично значущі на рівні $p = 0,033$).

Для виборців від 30 років і старше зафіксована чітка лінійна залежність: **чим виборці старші 30 років, тим більше з них голосувало за В. Януковича і тим менше за В. Ющенко**. Відповідні коефіцієнти кореляції Пірсона, що характеризують цей зв'язок, для голосів поданих за В.Ющенко та за В.Януковича дорівнюють: $r_{Ю} = -0,958$ та $r_{Я} = +0,977$ (коефіцієнти статистично значущі на рівні $p = 0,021$ та $p = 0,012$, відповідно). Але при цьому навіть серед найстаршої вікової категорії В.Ющенко отримав на 8,2% більше голосів ніж В. Янукович (різниця статистично значуща на рівні $p < 0,01$).

До речі, наявність даних, з одного боку, стосовно розподілу голосів між В.Ющенко та В.Януковичем, поданих виборцями у віці від 60 років і старших, а, з іншого, - стосовно того, який відсоток виборців цієї вікової категорії складала під час переголосування другого туру виборів (наведених у таблиці 1), дозволяє розрахувати, яким могло б бути співвідношення голосів, отриманих В. Ющенко та В. Януковичем, якщо б частка виборців найстаршої вікової категорії у переголосуванні другого туру виборів не була б меншою, ніж їхня частка серед дорослого населення в цілому (тобто, складала не 19,7%, як це було, а 27,2%). Голоси цих літніх виборців, що не брали участі у переголосуванні другого туру, найімовірніше розподілилися б приблизно так само, як і тих їхніх одноліток, що взяли участь у цьому голосуванні (тобто, у співвідношенні 53,4% за В. Ющенко, 45,2% за В.Януковича та 1,5% проти обох). За таких припущень, як показують відповідні розрахунки, В.Янукович міг би мати тільки

на 0,4% більше голосів, ніж він отримав (41,4% замість 41%), В. Ющенко – лише на 0,3% менше (56,3% замість 56,6%), а проти обох було б подано 2,3% (замість 2,4%). Таким чином, при відсутності фальсифікації результатів голосування літніх людей (як це робилося можливим при голосуванні “на дому”) навіть стовідсоткова участь виборців такого віку могла скоротити відставання В.Януковича від В. Ющенка лише на 0,7% – від 15,6% до 14,9%.

Роздільний аналіз розподілів голосів чоловіків і жінок різних вікових категорій показав, що зазначені вище для виборців України в цілому співвідношення у розподілах голосів виборців різного віку більш характерні для жінок, а серед чоловіків виражені або у згладженій формі, або з помітним відхиленням. Так, зафіксована для України в цілому зворотна лінійна залежність частки голосів проти обох кандидатів від віку виборців виявилася неадекватною для чоловіків віком 50-59 років (див. таблицю 8).

Таблиця 8

Розподіл голосів п'яти вікових категорій виборців серед їхніх гендерних категорій (%)

	Чисельність опитаних	За В.Ющенко	За В.Януковича	Проти обох	Разом
Чоловіки					
18–29 років	2792	58.8	38.1	3.1	100.0
30–39 років	2450	61.7	35.7	2.7	100.0
40–49 років	2897	61.6	36.3	2.1	100.0
50–59 років	2419	58.1	39.5	2.4	100.0
60 років і більше	2421	57.8	40.3	1.9	100.0
Жінки					
18–29 років	2946	56.0	41.0	3.0	100.0
30–39 років	2827	57.6	39.7	2.6	100.0
40–49 років	3226	55.7	41.8	2.5	100.0
50–59 років	3080	52.2	45.9	2.0	100.0
60 років і більше	3115	50.3	48.6	1.1	100.0

Серед виборців з різними рівнями освіти (таблиця 9) зафіксована для України в цілому зворотна лінійна залежність частки голосів проти обох кандидатів від віку виборців спостерігалась без відхилень лише серед виборців із середньою спеціальною освітою (згадані відхилення позначені *курсивом* в таблиці 9 - у стовпчику “Проти обох”).

Наявна для виборців України в цілому найбільша різниця між частками голосів, поданих за В.Ющенка і В.Януковича виборцями 30-39 років, з одного боку, та найстаршими виборцями, з іншого, виявилася дійсною для виборців лише із середньою спеціальною та вищою освітою. Серед цих же освітніх категорій виявилася притаманною і зафіксована для України в цілому та залежність, у відповідності з якою, чим виборці старші 30 років, тим більше з них голосувало за В. Януковича і тим менше за В. Ющенка. Серед виборців з нижчими рівнями освіти частка голосів поданих за В.Ющенка була тим меншою, а за В.Януковича - тим більшою, чим виборці були старші не 30, а 40 років. Відповідно, серед цих освітніх категорій і найбільша різниця між частками голосів, поданих за кожного з кандидатів, спостерігалася для виборців 40-49 років та старших 59 років.

Роздільний аналіз розподілів голосів сільських і міських виборців різного віку засвідчив, що співвідношення у розподілах голосів виборців різних вікових категорій, зафіксовані для України в цілому, в основному притаманні лише для мешканців міст, а серед селян спостерігаються із значними відхиленнями (див. таблицю 10).

Зокрема, зафіксована для виборців України в цілому зворотна лінійна залежність частки голосів проти обох кандидатів від віку виборців виявилася неадекватною для сільських виборців віком до 30 років і старших 59 років (ці відхилення позначені *курсивом* у стовпчику “Проти обох” таблиці 10). Наймолодші сільські виборці віддали за В. Ющенка такий самий відсоток голосів, як і виборці 30-39 років, а найбільший відсоток голосів за В. Януковича

Таблиця 9

Розподіл голосів п'яти вікових категорій виборців чотирьох рівнів освіти (%)

	Чисельність опитаних	За В.Ющенко	За В.Януковича	Проти обох	Разом
З неповною середньою освітою					
18-29 років	415	56.5	42.2	1.3	100.0
30-39 років	148	59.3	39.7	1.0	100.0
40-49 років	161	64.3	34.0	1.7	100.0
50-59 років	399	62.1	34.2	3.7	100.0
60 років і більше	1861	55.1	43.6	1.3	100.0
Із загальною середньою освітою					
18-29 років	1273	55.2	41.4	3.4	100.0
30-39 років	1050	60.8	36.8	2.4	100.0
40-49 років	1323	62.5	35.3	2.2	100.0
50-59 років	1324	53.8	43.4	2.9	100.0
60 років і більше	1186	52.2	46.7	1.1	100.0
Із середньою спеціальною освітою					
18-29 років	1648	55.7	41.3	3.0	100.0
30-39 років	2321	57.3	40.6	2.1	100.0
40-49 років	2774	55.6	42.4	2.0	100.0
50-59 років	2167	52.1	45.8	2.0	100.0
60 років і більше	1305	50.7	48.1	1.1	100.0
З вищою освітою					
18-29 років	2398	59.5	37.3	3.2	100.0
30-39 років	1759	61.5	34.9	3.6	100.0
40-49 років	1889	59.3	38.0	2.8	100.0
50-59 років	1617	56.8	41.6	1.6	100.0
60 років і більше	1133	54.3	43.5	2.1	100.0

віддали виборці 50-59 років, а не найстарші (різниця між відповідними частками голосів статистично значуща на рівні $p = 0,05$). Відповідно серед сільських виборців залежність частки голосів, отриманих кожним з кандидатів, спостерігалася лише в інтервалі від 30 до 59 років.

Таблиця 10

Розподіл голосів п'яти вікових категорій виборців серед поселенських категорій (%)

	Чисельність опитаних	За В.Ющенко	За В.Януковича	Проти обох	Разом
Міські виборці					
18-29 років	4069	50.6	45.9	3.5	100.0
30-39 років	3641	53.1	44.0	2.9	100.0
40-49 років	4186	52.9	44.6	2.5	100.0
50-59 років	3812	49.3	48.4	2.3	100.0
60 років і більше	3477	43.3	55.0	1.7	100.0
Сільські виборці					
18-29 років	1643	73.1	25.0	2.0	100.0
30-39 років	1607	73.1	24.7	2.2	100.0
40-49 років	1938	69.8	28.4	1.8	100.0
50-59 років	1704	65.7	32.3	2.0	100.0
60 років і більше	2081	70.0	28.9	1.1	100.0

Серед виборців усіх чотирьох виділених регіонів зафіксована для України в цілому зворотна лінійна залежність частки голосів проти обох кандидатів від віку виборців усюди спостерігалася лише з відхиленнями (див. таблицю 11). Так, у Східному регіоні ця залежність виявилася неадекватною для виборців 30-39 років, у Центральному – для виборців 40-49 років,

а у Західному і Південному – для виборців 50-59 років (ці відхилення позначені курсивом у стовпчику “Проти обох” таблиці 11).

Усі інші співвідношення у розподілах голосів виборців різного віку, виявлені для виборців України в цілому, без винятків були притаманні лише двом регіонам – Центральному і Південному. У Західному ж і Східному регіонах спостерігалися інші співвідношення.

Так, у Західному регіоні найбільший відсоток голосів за В. Ющенка і найменший за В.Януковича віддали виборці не 30-39 років, а 40-49 років і молодші 30 років (різниця між останніми у 0,3% статистично незначуща на рівні $p = 0,05$). В цьому ж регіоні не спостерігалось якоїсь послідовності у співвідношеннях відсотків голосів, поданих за кандидатів виборцями різних вікових категорій.

У Східному ж регіоні відносно найбільший відсоток голосів за В. Ющенка та найменший за В.Януковича фактично віддали три вікові когорти – віком від 30 й до 59 років. Усі відмінності між частками голосів, поданими виборцями цих трьох вікових категорій (0,1%, 1,0% та 1,1%) статистично незначущі на рівні $p = 0,05$. А цьому ж регіоні найбільшу частку голосів - 88,5% - В.Янукович отримав від найстарших виборців. Від цих же виборців Східного регіону – але ще й від наймолодших – В.Ющенко отримав найменші частки голосів: 10,8% та 11,6%, відповідно (різниця між останніми у 0,8% статистично незначуща на рівні $p = 0,05$).

Таблиця 11

Розподіл голосів серед п'яти вікових категорій виборців у чотирьох частинах України (%)

	Чисельність опитаних	За В.Ющенка	За В.Януковича	Проти обох	Разом
Західний регіон					
18-29 років	1425	93.2	5.3	1.5	100.0
30-39 років	1265	91.8	6.9	1.3	100.0
40-49 років	1475	92.9	6.2	0.9	100.0
50-59 років	1149	89.4	9.7	1.0	100.0
60 років і більше	1274	91.7	7.7	0.6	100.0
Центральний регіон					
18-29 років	1606	83.4	12.8	3.8	100.0
30-39 років	1564	85.4	12.1	2.5	100.0
40-49 років	1774	82.7	14.2	3.1	100.0
50-59 років	1698	79.7	17.9	2.4	100.0
60 років і більше	1702	78.8	19.1	2.1	100.0
Південний регіон					
18-29 років	1420	34.1	61.7	4.2	100.0
30-39 років	1309	36.9	59.5	3.6	100.0
40-49 років	1492	36.3	61.1	2.6	100.0
50-59 років	1409	31.9	64.9	3.2	100.0
60 років і більше	1377	25.0	72.9	2.1	100.0
Східний регіон					
18-29 років	1314	11.6	85.7	2.7	100.0
30-39 років	1162	15.0	81.8	3.2	100.0
40-49 років	1438	16.1	81.6	2.3	100.0
50-59 років	1295	15.1	82.9	2.0	100.0
60 років і більше	1242	10.8	88.5	0.7	100.0

Аналіз розподілу голосів виборців з різними рівнями освіти між двома кандидатами показує, що цей розподіл пов'язаний і з рівнем освіти виборців. Правда, і в цьому випадку величина коефіцієнта Крамера V , що характеризує тісноту зв'язку, дуже мала і дорівнює лише 0,04 (зв'язок статистично значущий на рівні $p < 0,001$). Співвідношення часток голосів, поданих за кандидатів і проти них (таблиця 12), свідчать про те, що для усіх виборців в цілому ця залежність, як і залежність від віку, є явно нелінійною.

Так, серед усіх виборців *відносно найбільшу частку голосів за В. Ющенко і найменшу за В.Януковича віддали виборці з вищою освітою, а відносно найбільшу частку голосів за В.Януковича і найменшу за В. Ющенко – виборці із середньою спеціальною освітою.* Відмінності між виборцями з вищою освітою та середньою спеціальною освітою – за поширеністю серед них прихильності до обох кандидатів – з високою надійністю статистично значущі (на рівні $p < 0,001$).

Таблиця 12

Розподіл голосів виборців чотирьох освітніх категорій (%)

	Чисельність опитаних	За В.Ющенко	За В.Януковича	Проти обох	Разом
Рівні освіти респондентів*					
неповна середня	2989	57.0	41.4	1.6	100.0
повна загальна середня	6174	56.8	40.7	2.4	100.0
середня спеціальна	10229	54.6	43.3	2.1	100.0
вища (неповна або повна)	8809	58.7	38.6	2.8	100.0

* 545 респондентів не дали в анкеті відповіді про свою освіту.

Правда, зазначена особливість у розподілі голосів була притаманною лише для усіх виборців в цілому. Серед же певних категорій виборців співвідношення голосів, поданих особами з різними рівнями освіти, мали інші особливості.

Так, серед виборців віком до 30 років відносно найбільшу частку голосів за В. Ющенко і найменшу за В.Януковича також віддали виборці з вищою освітою (див. таблицю 13). Але немає підстав вважати, що виборці із середньою спеціальною освітою цієї вікової категорії подали найменшу частку голосів за В.Ющенко (вона не менша ніж виборців із загальною середньою освітою) і найбільшу за В.Януковича –найбільшу частку голосів за нього серед виборців до 30 років подали особи з неповною середньою освітою.

Таблиця 13

Розподіл голосів виборців чотирьох рівнів освіти у п'яти вікових категоріях (%)

	Чисельність опитаних	За В.Ющенко	За В.Януковича	Проти обох	Разом
Віком 18-29 років					
неповна середня	415	56.5	42.2	1.3	100.0
повна загальна середня	1273	55.2	41.4	3.4	100.0
середня спеціальна	1648	55.7	41.3	3.0	100.0
вища (неповна або повна)	2398	59.5	37.3	3.2	100.0
Віком 30-39 років					
неповна середня	148	59.3	39.7	1.0	100.0
повна загальна середня	1050	60.8	36.8	2.4	100.0
середня спеціальна	2321	57.3	40.6	2.1	100.0
вища (неповна або повна)	1759	61.5	34.9	3.6	100.0
Віком 40-49 років					
неповна середня	161	64.3	34.0	1.7	100.0
повна загальна середня	1323	62.5	35.3	2.2	100.0
середня спеціальна	2774	55.6	42.4	2.0	100.0
вища (неповна або повна)	1889	59.3	38.0	2.8	100.0
Віком 50-59 років					
неповна середня	399	62.1	34.2	3.7	100.0
повна загальна середня	1324	53.8	43.4	2.9	100.0
середня спеціальна	2167	52.1	45.8	2.0	100.0
вища (неповна або повна)	1617	56.8	41.6	1.6	100.0
Віком 60 років і більше					
неповна середня	1861	55.1	43.6	1.3	100.0
повна загальна середня	1186	52.2	46.7	1.1	100.0
середня спеціальна	1305	50.7	48.1	1.1	100.0
вища (неповна або повна)	1133	54.3	43.5	2.1	100.0

Помітні відмінності - від загальних для України співвідношень голосів виборців з різними рівнями освіти – спостерігалися і серед виборців різної статі. Так, лише для жінок наявність вищої освіти помітно вплинула на різну прихильність до кандидатів (див. таблицю 14). У порівнянні з жінками з нижчими рівнями освіти жінки з вищою освітою віддали відносно найбільшу частку голосів В.Ющенку і найменшу – В.Януковичу. Стосовно ж чоловіків дані екзит-полу не дають підстав стверджувати, що ті з них, хто мав вищу освіту, – на відміну від тих, хто її не мав, – віддали більший відсоток голосів за В.Ющенка і менший за В.Януковича. Практично такий самий відсоток голосів як від чоловіків з вищою освітою В. Ющенко отримав від чоловіків із неповною і повною загальною середньою освітою (з різницями, відповідно, у 0,1% та 0,8%) а В.Янукович – від чоловіків із неповною середньою освітою (з різницею у 1,4%; усі наведені відмінності статистично незначущі на рівні $p = 0,05$).

Таблиця 14

Розподіл голосів виборців чотирьох освітніх категорій серед чоловіків і жінок (%)

	Чисельність опитаних	За В.Ющенка	За В.Януковича	Проти обох	Разом
Рівень освіти чоловіків					
неповна середня	1355	60.8	37.4	1.7	100.0
повна загальна середня	3046	60.1	37.5	2.4	100.0
середня спеціальна	4549	57.7	40.2	2.1	100.0
вища (неповна або повна)	3949	60.9	36.0	3.1	100.0
Рівень освіти жінок					
неповна середня	1609	53.8	44.6	1.6	100.0
повна загальна середня	3080	53.7	43.9	2.3	100.0
середня спеціальна	5610	52.1	45.8	2.1	100.0
вища (неповна або повна)	4806	57.1	40.4	2.5	100.0

З іншого боку, лише серед чоловіків виборці із середньою спеціальною освітою віддали відносно найменшу частку голосів за В. Ющенко і найбільшу за В. Януковича. Серед же жінок частки голосів, відданих особами із середньою спеціальною освітою за обох кандидатів не відрізнялися статистично значуще від часток голосів від виборців з нижчими рівнями освіти.

Таким чином, те, що в останньому турі президентських виборів саме виборці з вищою освітою дали В. Ющенку відносно найбільшу частку голосів, а В.Януковичу - найменшу, було зумовлено суттєво різною прихильністю до кандидатів саме **жінок з вищою освітою**. А те, що при цьому відносно найбільшу частку голосів за В. Януковича і найменшу за В. Ющенко віддали виборці із середньою спеціальною освітою було зумовлено суттєво різною прихильністю до кандидатів саме **чоловіків із середньою спеціальною освітою**.

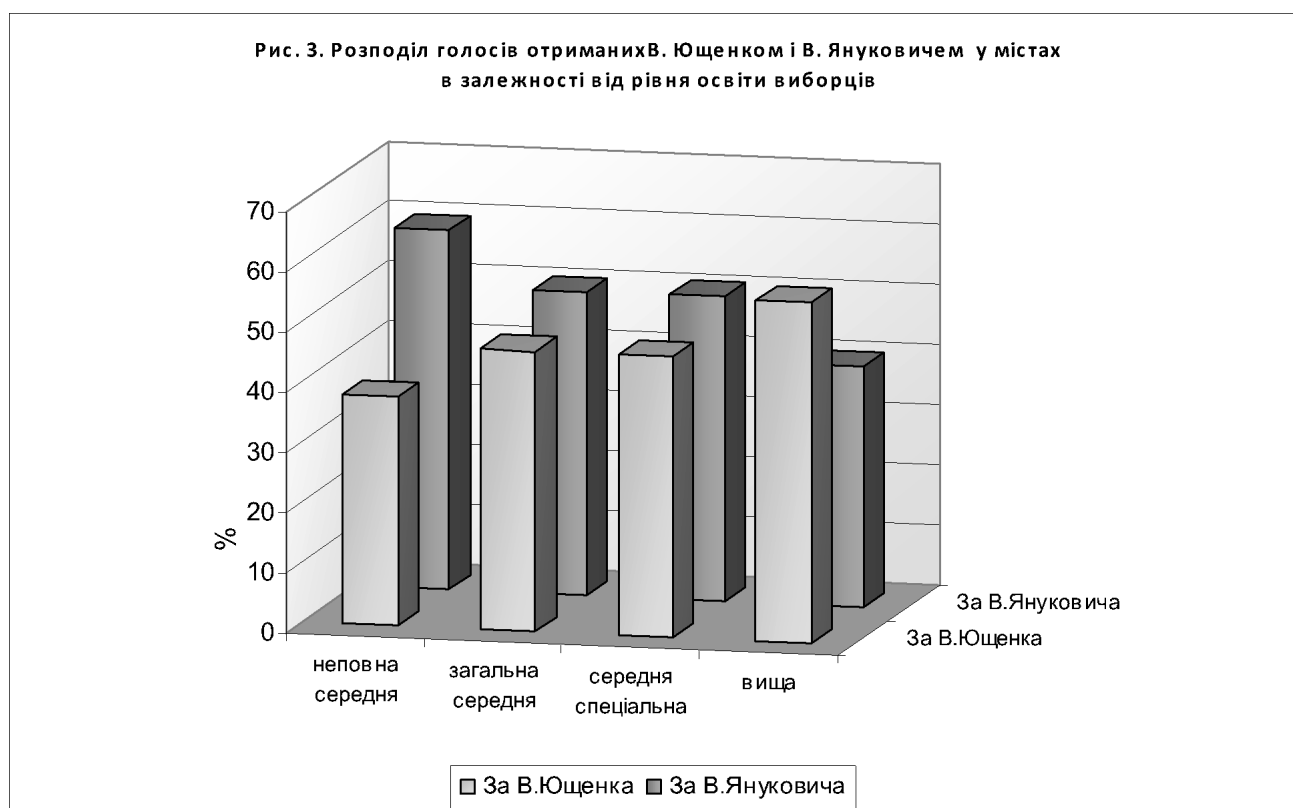
Ще помітніші відмінності від співвідношень голосів виборців з різними рівнями освіти, притаманними для України в цілому, спостерігалися серед виборців міст і сіл (таблиця 15). Так, у **містах** як і в Україні в цілому, відносно **найбільшу частку голосів за В. Ющенка і найменшу за В.Януковича** віддали виборці з **вищою** освітою. Але, на відміну від загальноукраїнського розподілу голосів за освітою виборців, **відносно найбільшу частку голосів за В.Януковича і найменшу за В. Ющенко у містах віддали виборці з найнижчим рівнем освіти - без повної середньої** (а не із середньою спеціальною освітою). **У селах же виборці з вищою освітою віддали відносно найбільшу частку голосів за В.Януковича і найменшу за В. Ющенко. Найбільшу ж частку голосів за В. Ющенко і найменшу за В.Януковича віддали виборці без повної середньої освіти.** (Усі відмінності, на підставі яких зроблені наведені вище висновки статистично значущі на рівні $p < 0,01$).

При порівнянні розподілів голосів виборців з різними рівнями освіти у містах і селах звертає на себе увагу те, що і там, і там спостерігалася явна, і притому протилежна, залежність від рівня освіти виборців їхньої електоральної прихильності до кожного з кандидатів.

Розподіл голосів виборців чотирьох освітніх категорій у містах і селах (%)

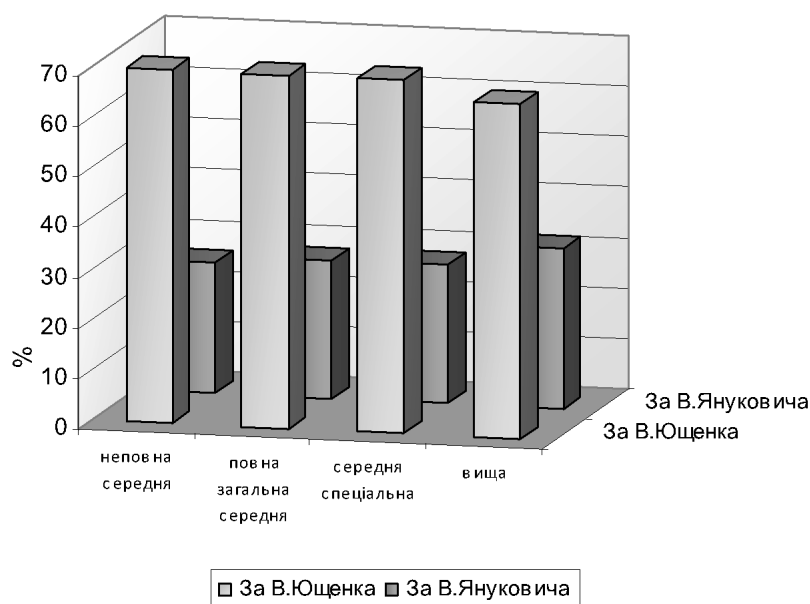
	Чисельність опитаних	За В.Ющенко	За В.Януковича	Проти обох	Разом
Рівень освіти міських виборців					
неповна середня	1357	38.2	60.0	1.9	100.0
повна загальна середня	3564	46.7	50.6	2.7	100.0
середня спеціальна	6962	46.8	50.9	2.2	100.0
вища (неповна або повна)	7238	56.9	40.1	3.0	100.0
Рівень освіти сільських виборців					
неповна середня	1609	72.7	25.8	1.5	100.0
повна загальна середня	2569	70.7	27.4	1.9	100.0
середня спеціальна	3149	70.7	27.5	1.8	100.0
вища (неповна або повна)	1523	66.2	31.9	1.8	100.0

Так, у містах чим вище був рівень освіти виборців, тим більше з них голосували за В. Ющенко і менше – за В. Януковича (див. рис.3). Коефіцієнти кореляції між часткою голосів поданих за певного кандидата та середньою кількістю років навчання виборців відповідної освітньої категорії дорівнюють: $r_{Ю} = + 0,979$ (для розподілу голосів за В.Ющенко) та $r_{Я} = - 0,976$ (для розподілу голосів за В.Януковича; коефіцієнти статистично значущі на рівні $p = 0,011$ та $p = 0,012$, відповідно).

У селах же співвідношення було протилежним – чим вище був рівень освіти виборців, тим менше з них голосували за В. Ющенко і тим більше – за В.Януковича (див. рис. 4). Відповідні коефіцієнти кореляції Пірсона, що характеризують цей зв'язок, дорівнюють: $r_{Ю} = - 0,936$ (для розподілу голосів поданих за В.Ющенко) та $r_{Я} = + 0,923$ (для розподілу голосів поданих за В.Януковича; коефіцієнти статистично значущі на рівні $p = 0,032$ та $p = 0,038$, відповідно).

Рис. 4. Розподіл голосів отриманих В. Ющенком і В. Януковичем у селах в залежності від рівня освіти виборців

Ще суттєвіші відмінності у порівнянні із загальноукраїнськими розподілами голосів виборців з різними рівнями освіти спостерігалися у різних регіонах України (див. таблицю 16). Так, серед виділених вище регіонів України лише у Південному і Східному відносно найбільшу частку голосів за В. Ющенка і відносно найменшу за В.Януковича віддали виборці з вищою освітою. І в жодному з виділених регіонів не було такого, щоб у ньому відносно найменшу частку голосів за В. Ющенка і найбільшу за В. Януковича подали виборці саме із середньою спеціальною освітою. Більше того, у *Західному регіоні відносно найменшу частку голосів за В.Ющенка і відносно найбільшу за В.Януковича віддали виборці саме з вищою освітою.*

Таблиця 16

Розподіл голосів виборців чотирьох рівнів освіти у чотирьох частинах України (%)

	Чисельність опитаних	За В.Ющенка	За В.Януковича	Проти обох	Разом
Західний регіон					
неповна середня	811	94.0	5.4	0.6	100.0
повна загальна середня	1541	92.4	6.7	0.9	100.0
середня спеціальна	2347	92.8	6.3	0.9	100.0
вища (неповна або повна)	1805	89.6	9.0	1.5	100.0
Центральний регіон					
неповна середня	882	82.2	15.2	2.6	100.0
повна загальна середня	1958	80.7	16.2	3.1	100.0
середня спеціальна	2899	82.8	14.6	2.6	100.0
вища (неповна або повна)	2564	81.6	15.6	2.8	100.0
Південний регіон					
неповна середня	651	25.9	71.4	2.7	100.0
повна загальна середня	1395	27.5	68.9	3.6	100.0
середня спеціальна	2540	29.6	67.5	2.9	100.0
вища (неповна або повна)	2398	41.4	55.3	3.3	100.0
Східний регіон					
неповна середня	643	7.0	92.4	0.6	100.0
повна загальна середня	1280	9.1	88.9	1.9	100.0
середня спеціальна	2443	10.6	87.7	1.7	100.0
вища (неповна або повна)	2042	22.7	73.9	3.4	100.0

Якихось інших статистично значущих особливостей у розподілах голосів виборців з різними рівнями освіти ані в Західному, ані в Центральному регіонах не спостерігалось. А от у Південному і Східному регіонах дуже явно виявилася залежність розподілу голосів між кандидатами від рівня освіти виборців: *чим вище рівень освіти виборців, тим менше з них голосувало за В.Януковича, і навпаки – тим більше з них голосувало за В. Ющенко* (див. рис.5 і рис.6).

Рис.5. Розподіл голосів отриманих В. Ющенко у чотирьох регіонах в залежності від рівня освіти виборців

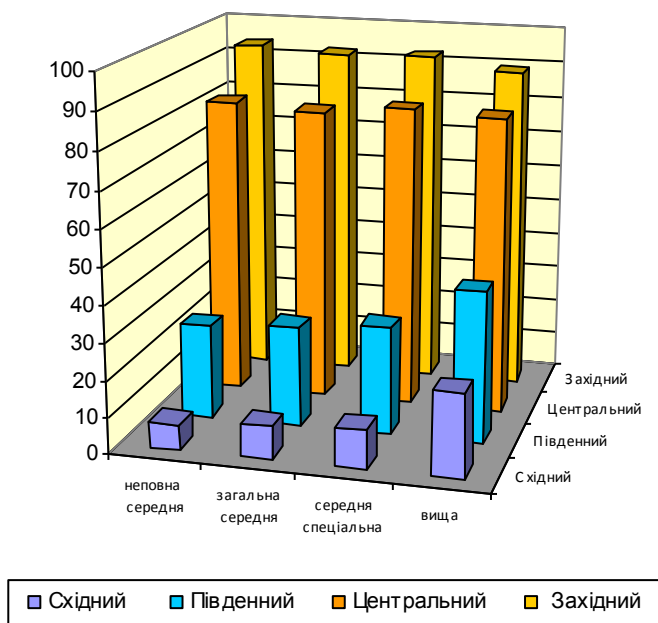
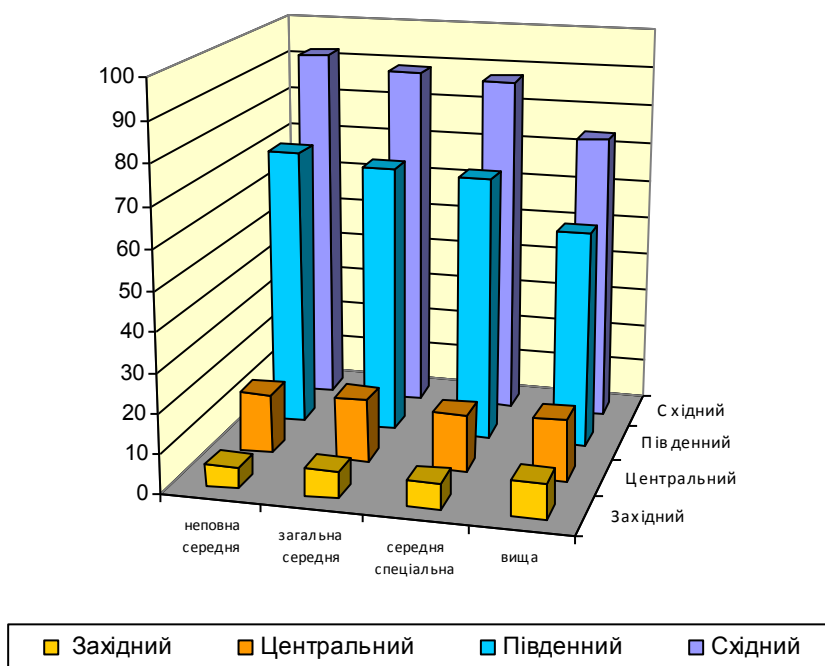

Рис.6. Розподіл голосів отриманих В. Януковичем у чотирьох регіонах в залежності від рівня освіти

Так, у Південному регіоні виборці з вищою освітою подали за В.Ющенка в 1,6 рази більший відсоток голосів, ніж виборці з неповною середньою освітою. А у Східному регіоні у порівнянні з часткою голосів, яку віддали В. Ющенку виборці з неповною середньою освітою, частка голосів виборців із загальною середньою освітою була в 1,3 рази більше, із середньою спеціальною освітою – у 1,5 рази більше, а виборців з вищою освітою – у 3,2 рази більше.

Аналіз співвідношення голосів, поданих міськими і сільськими виборцями за кожного з кандидатів та проти обох показав, що цей загальний розподіл голосів є явно залежним від типу місця проживання виборців (див. таблицю 17). Коефіцієнт Крамера V , що характеризує тісноту зв'язку розподілу голосів між кандидатами з типом мешкання виборців, дорівнює 0,19 (зв'язок статистично значущий на рівні $p < 0,001$).

Таблиця 17

Розподіл голосів міських і сільських виборців (%)

	Чисельність опитаних	За В.Ющенка	За В.Януковича	Проти обох	Разом
Міські виборці	19428	50.0	47.4	2.6	100.0
Сільські виборці	9088	70.1	28.0	1.9	100.0

Навіть за частками голосів проти обох кандидатів різниця між міськими і сільськими виборцями є хоч і невеликою, але статистично значущою (на рівні $p = 0,0002$). Електоральні ж переваги мешканців міст і сіл стосовно кандидатів відрізнялися дуже помітно. У В.Ющенка прихильників серед міських виборців було менше ніж серед сільських на 20,1%, а у В.Януковича – на 19,4% більше. (відмінності статистично значущі на рівні $p < 0,01$).

В результаті, якщо серед сільських виборців прихильників В.Ющенка було більше ніж прихильників В.Януковича на 42,1%, то серед міських виборців – лише на 2,6%, а саме – на 39,5% менше. Але ця різниця між перевагами сільських і міських виборців була не однаковою для чоловіків і жінок (див. таблицю 18). Серед жінок вона була не лише на 5,1% більше, ніж серед чоловіків (42,1% проти 37,0%). Від сільських жінок міські відрізнялась ще й тим, що більше голосів віддали не В.Ющенку, а В.Януковичу (різниця у 2,5% статистично значуща на рівні $p < 0,01$). Сільські ж жінки віддали В.Ющенку майже на 40% більше голосів ніж В.Януковичу.

Таблиця 18

Розподіл голосів міських і сільських виборців серед чоловіків і жінок (%)

	Чисельність опитаних	За В.Ющенка	За В.Януковича	Проти обох	Разом
Чоловіки					
Міські виборці	8604	53.1	44.1	2.9	100.0
Сільські виборці	4310	72.2	26.2	1.6	100.0
Жінки					
Міські виборці	10477	47.6	50.1	2.3	100.0
Сільські виборці	4628	68.8	29.2	2.0	100.0

Серед різних вікових категорій найбільша відмінність зафіксована між розподілами голосів міських і сільських виборців віком від 60 років і старших (див. таблицю 19). **Найстарші виборці у селах віддали за В.Ющенка на 41% більше голосів, ніж за В.Януковича, а найстарші виборці у містах за В.Ющенка віддали майже на 12% голосів менше, ніж за В.Януковича.** Крім того, помітно відрізнявся розподіл голосів міських і сільських виборців віком від 50 до 59 років. Якщо сільські виборці цієї вікової категорії віддали за В. Ющенка майже на 33% більше голосів, ніж за В. Януковича, то частки голосів, відданих міськими виборцями цього віку за кожного з кандидатів, були практично однаковими (різниця у 0,9% тут є статистично незначущою на рівні $p = 0,05$).

**Розподіли голосів міських і сільських виборців
п'яти вікових категорій(%)**

	Чисельність опитаних	За В.Ющенко	За В.Януковича	Проти обох	Разом
Віком 18-29 років					
Міські виборці	4069	50.6	45.9	3.6	100.0
Сільські виборці	1643	73.1	24.9	2.0	100.0
Віком 30-39 років					
Міські виборці	3641	53.1	44.0	2.9	100.0
Сільські виборці	1607	73.2	24.7	2.2	100.0
Віком 40-49 років					
Міські виборці	4186	52.9	44.6	2.5	100.0
Сільські виборці	1938	69.8	28.4	1.8	100.0
Віком 50-59 років					
Міські виборці	3812	49.3	48.4	2.3	100.0
Сільські виборці	1704	65.7	32.3	2.0	100.0
Віком 60 років і більше					
Міські виборці	3477	43.3	55.0	1.7	100.0
Сільські виборці	2081	70.0	28.9	1.1	100.0

При порівнянні розподілів голосів міських і сільських виборців з різними рівнями освіти (див. таблицю 20) звертає на себе увагу те, що різниця між частками голосів селян і городян, які вони віддали кожному з кандидатів, була різною в залежності від рівня освіти виборців: **ця різниця була тим меншою, чим рівень освіти виборців був вищим.** Так, від виборців без повної середньої освіти В.Ющенко отримав у містах на 34,5% менше голосів, ніж у селах, а В.Янукович на 34,2% більше. Серед виборців із середньою освітою (і загальною, і спеціальною) ці різниці складали, відповідно, близько 24% для В.Ющенко і 23% для В.Януковича. А от від виборців з вищою освітою В.Ющенко отримав у містах лише на 9,3% менше голосів, ніж у селах, а В.Янукович - на 8,2% більше. **І саме виборці з вищою освітою віддали перевагу В.Ющенко не лише у селах, але й у містах.**

Таблиця 20

**Розподіли голосів міських і сільських виборців
чотирьох освітніх категорій (%)**

	Чисельність опитаних	За В.Ющенко	За В.Януковича	Проти обох	Разом
З неповною середньою освітою					
Міські виборці	1357	38.2	60.0	1.9	100.0
Сільські виборці	1609	72.7	25.8	1.5	100.0
Із загальною середньою освітою					
Міські виборці	3564	46.7	50.6	2.7	100.0
Сільські виборці	2569	70.7	27.4	1.9	100.0
Із середньою спеціальною освітою					
Міські виборці	6962	46.8	50.9	2.2	100.0
Сільські виборці	3149	70.7	27.5	1.8	100.0
З вищою освітою					
Міські виборці	7238	56.9	40.1	3.0	100.0
Сільські виборці	1523	66.2	31.9	1.8	100.0

При порівнянні розподілів голосів міських і сільських виборців із різних регіонів (див. таблицю 21) привертає увагу, що лише в одному регіоні – у Південному - міські виборці віддали за В. Ющенко не менше голосів ніж сільські (формально навіть на 1,8% більше, але ця різниця статистично незначуща на рівні $p > 0,15$), а за В Януковича – навіть менше ніж сільські виборці (різниця у 2,7% статистично значуща на рівні $p < 0,04$).

**Розподіли голосів міських і сільських виборців
у чотирьох частинах України (%)**

	Чисельність опитаних	За В.Ющенко	За В.Януковича	Проти обох	Разом
Західний регіон					
Міські виборці	3270	90.5	8.0	1.5	100.0
Сільські виборці	3293	93.3	6.1	.6	100.0
Центральний регіон					
Міські виборці	5301	80.6	16.3	3.0	100.0
Сільські виборці	3040	83.5	13.8	2.7	100.0
Південний регіон					
Міські виборці	5196	33.4	63.2	3.4	100.0
Сільські виборці	1886	31.6	65.9	2.5	100.0
Східний регіон					
Міські виборці	5660	13.2	84.7	2.1	100.0
Сільські виборці	868	18.4	79.0	2.6	100.0

Математико-статистичний аналіз розподілу голосів виборців у чотирьох виокремлених регіонах (таблиця 22) показав, що цей розподіл пов'язаний з розподілом виборців по регіонах тісніше ніж з їхнім розподілом за будь-яким з розглянутих вище демографічних параметрів. Коефіцієнт Крамера V , що характеризує тісноту зв'язку розподілу голосів між двома кандидатами з регіоном мешкання виборців, дорівнює **0,66** (зв'язок статистично значущий на рівні $p < 0,001$).

Таблиця 22

Розподіл голосів виборців у чотирьох частинах України (%)

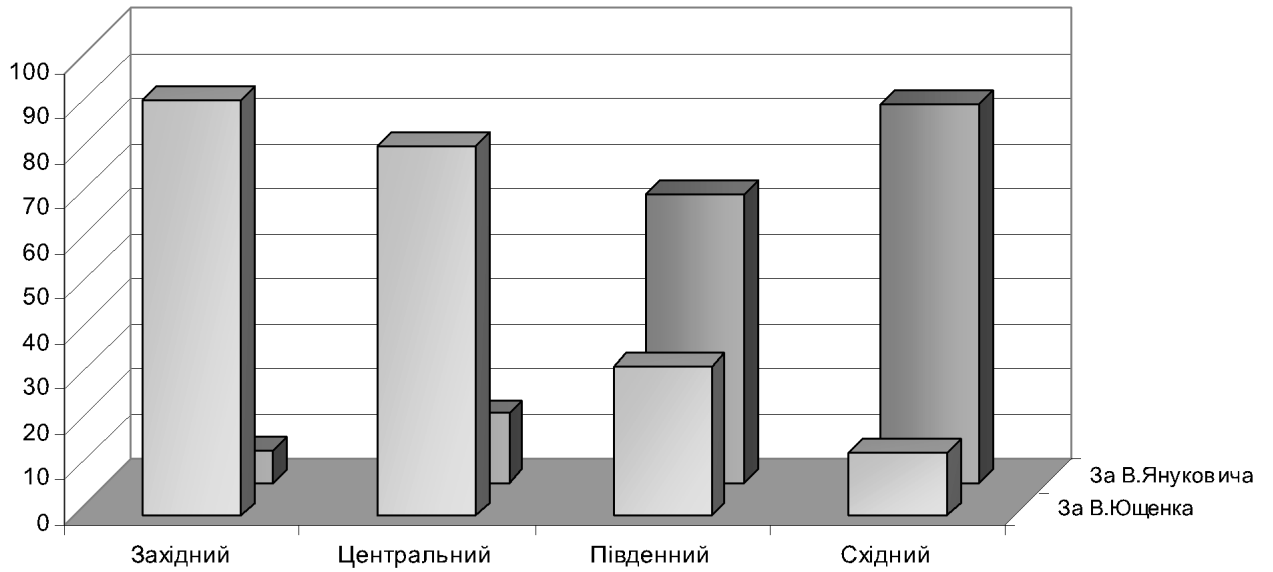
Виборці	Чисельність опитаних	За В.Ющенко	За В.Януковича	Проти обох	Разом
Західного регіону	6640	91.9	7.1	1.0	100.0
Центрального регіону	8470	81.8	15.3	2.9	100.0
Південного регіону	7107	32.9	63.9	3.2	100.0
Східного регіону	6528	13.9	84.0	2.2	100.0

Так, серед усіх виборців **найбільшу частку голосів за В. Ющенко і найменшу за В.Януковича віддали виборці Західного регіону, а найбільшу частку голосів за В.Януковича і найменшу за В. Ющенко – виборці Східного регіону.** Причому, відмінності між географічно крайніми регіонами за поширеністю в них прихильності до обох кандидатів – майже 85% на користь В.Ющенко у Західному регіоні і 70% на користь В. Януковича у Східному регіоні – перевершили регіональні відмінності, які спостерігалися на будь-яких з попередніх президентських виборах в Україні.

В той же час, помітно відрізнялися один від одного і суміжні регіони. Так, в Південному регіоні В.Ющенко отримав на 19% більше голосів ніж у Східному, у Центральному регіоні – на 49% більше ніж у Південному, а в Західному - ще на 10% більше ніж у Центральному. З іншого боку, В.Янукович у Центральному регіоні отримав на 8% більше ніж у Західному, у Південному – на майже на 49% більше ніж у Центральному, і у Східному регіоні - ще на 20% більше ніж у Південному (див. рис.7).

Таким чином, по виокремленим регіонам України (рис.8) у розподілах голосів між двома кандидатами спостерігалось стале співвідношення: **чим західніше регіон, тим більше його виборців голосувало за В. Ющенко і тим менше - за В.Януковича, і навпаки.** Причому, ця закономірність була притаманною не лише усім виборцям України в цілому, але й кожній з окремих категорій виборців, що розглянуті вище, - без єдиного виключення (див. таблиці 23, 24, 25 та 26).

Рис.7. Відсотки голосів отриманих В.Ющенком і В.Януковичем у чотирьох регіонах України

2004

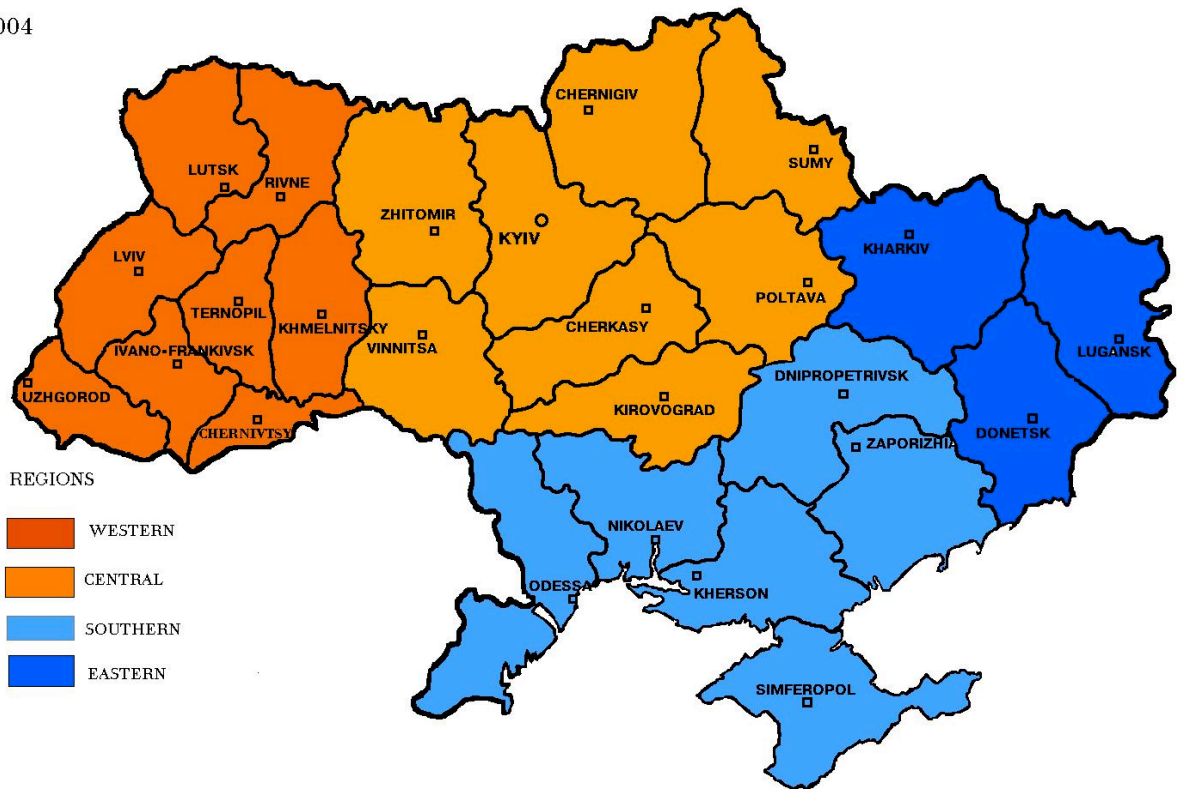

Рис. 8. Чотири регіони України

Ще одна особливість розподілу голосів по регіонах – це порівняно менша частка тих, хто голосував проти обох кандидатів, саме у крайніх регіонах – Східному і, особливо у Західному. Так, якщо частка таких “протестних” голосів у Східному регіоні була майже у 1,5 рази менше ніж у Південному, й у 1,3 рази менше ніж у Центральному, то у Західному регіоні їхня частка була ще у 2,2 рази менше ніж у Східному регіоні (усі зазначені відмінності статистично значущі на рівні $p < 0,01$; в цьому аспекті статистично незначущими виявилися відмінності лише між Центральним і Південним регіонами).

В цілому, за переважанням голосів відданих за одного чи іншого кандидата в різних регіонах, Україна начебто поділилася на дві частини. Одна з них, умовно кажучи, Північно-Західна, її Західний і Центральний регіони, де виявилася значна перевага чисельності прихильників В. Ющенка у порівнянні з чисельністю прихильників В.Януковича (86% проти 12%). Друга, - це Південно-Східна частина України, її Південний і Східний регіони, де виявилася хоча і з дещо менша, але теж значна перевага чисельності прихильників В. Януковича у порівнянні з чисельністю прихильників В. Ющенка (74% проти 24%).

Деякі відмінності від загальних для України співвідношень частками голосів виборців з різних регіонів виявлені серед виборців різної статі. Так, регіональна поляризація електоральних прихильностей до різних кандидатів серед жінок виявилася дещо більшою ніж серед чоловіків (див. таблицю 23). В той час як у Східному регіоні чоловіки дали В. Ющенку на 76,1% менше голосів ніж у Західному регіоні, жінки дали на 79,6% менше. А В. Януковичу чоловіки у Східному регіоні віддали на 74,6% більше голосів ніж у Західному, а жінки - на 78,7% більше (обидві різниці - у 3,5% і 4,1% - статистично значущі на рівні $p < 0,01$). Аналогічні відмінності стосовно голосування чоловіків і жінок зафіксовані між Центральним і Південним регіонами (відповідні різниці - у 5,0% і 5,3% - статистично значущі на рівні $p < 0,01$).

Варто відмітити, що при цьому і у Західному, і у Центральному регіонах між електоральними перевагами чоловіків і жінок ані стосовно В. Ющенка, ані стосовно В. Януковича не було жодних реальних розбіжностей (усі різниці між частками їхніх голосів, поданих за кожного з кандидатів, менше 1% і статистично незначущі на рівні $p = 0,05$). Так що підвищена поляризація електоральних схильностей жінок Сходу і Заходу у порівнянні з відповідними схильностями чоловіків склалася за рахунок розбіжностей між електоральними перевагами чоловіків і жінок виключно у Південно-Східній частині України.

Таблиця 23

Розподіл голосів виборців у чотирьох частинах України серед чоловіків і жінок (%)

	Чисельність опитаних	За В.Ющенко	За В.Януковича	Проти обох	Разом
Чоловіки					
Західного регіону	1355	92.1	6.8	1.1	100.0
Центрального регіону	3046	82.4	14.8	2.8	100.0
Південного регіону	4549	36.2	60.5	3.2	100.0
Східного регіону	3949	16.0	81.4	2.6	100.0
Жінки					
Західного регіону	1609	91.8	7.3	0.9	100.0
Центрального регіону	3080	81.5	15.7	2.8	100.0
Південного регіону	5610	30.3	66.7	3.0	100.0
Східного регіону	4806	12.2	86.0	1.9	100.0

В результаті, якщо серед чоловіків перевага, яку В.Ющенко отримав у Західному регіоні, перевищувала перевагу В. Януковича у Східному регіоні майже на 20%, то серед жінок аналогічна різниця складає лише 11%. З іншого боку, якщо перевага В. Януковича серед чоловіків у Південному регіоні перевищувала перевагу В. Ющенка отримав у Центральному

майже на 46%, то серед жінок аналогічна різниця складає 51% (усі зазначені відмінності статистично значущі на рівні $p < 0,01$).

Порівняльний аналіз розподілів голосів виборців п'яти вікових категорій у чотирьох виділених регіонів (таблиця 24) показав, що відносно найменший розрив у підтримці того ж самого кандидата на Заході і Сході України був у віковій когорті віком від 50 до 59 років (відмінність у 74,2% голосів, отриманих у цих регіонах В. Ющенком, та у 73,2% голосів отриманих там В.Януковичем). А найбільший розрив у підтримці того самого кандидата на Заході і Сході виявився однаковим у двох вікових когортах – у наймолодшій і найстаршій (відмінності, відповідно, у 81,6% і 80,8% голосів В. Юценка, та у 80,4% і 80,8% голосів В.Януковича; різниці між цими відмінностями статистично незначущі на рівні $p = 0,05$). Причому, якщо серед найстаршої вікової когорти поляризація Заходу і Сходу була підвищена (у порівнянні із загальноукраїнською) за рахунок відмінного розподілу голосів лише у Східному регіоні, то серед наймолодшої вікової когорти підвищення поляризації відбулося за рахунок майже однакового внеску розподілу голосів і на Заході, і на Сході.

Таблиця 24

Розподіл голосів виборців з чотирьох регіонів у п'яти вікових категоріях (%)

Виборці	Чисельність опитаних	За В.Юценка	За В.Януковича	Проти обох	Разом
віком 18-29 років					
Західного регіону	1425	93.2	5.3	1.5	100.0
Центрального регіону	1606	83.4	12.8	3.8	100.0
Південного регіону	1420	34.1	61.7	4.2	100.0
Східного регіону	1314	11.6	85.7	2.7	100.0
віком 30-39 років					
Західного регіону	1265	91.9	6.9	1.2	100.0
Центрального регіону	1564	85.3	12.2	2.5	100.0
Південного регіону	1309	36.9	59.5	3.6	100.0
Східного регіону	1162	15.0	81.8	3.2	100.0
віком 40-49 років					
Західного регіону	1475	92.9	6.2	0.9	100.0
Центрального регіону	1774	82.7	14.2	3.0	100.0
Південного регіону	1492	36.2	61.1	2.6	100.0
Східного регіону	1438	16.1	81.6	2.3	100.0
віком 50-59 років					
Західного регіону	1149	89.3	9.7	1.0	100.0
Центрального регіону	1698	79.6	17.9	2.4	100.0
Південного регіону	1409	31.9	64.9	3.2	100.0
Східного регіону	1295	15.1	82.9	2.0	100.0
віком 60 років і більше					
Західного регіону	1274	91.7	7.7	0.6	100.0
Центрального регіону	1702	78.8	19.1	2.1	100.0
Південного регіону	1377	25.0	72.9	2.1	100.0
Східного регіону	1242	10.8	88.5	0.7	100.0

Ще помітніші відмінності у регіональній поляризації електоральних переваг Заходу і Сходу України виявилися між виборцями з різними рівнями освіти. Так, за даними порівняльного аналізу розподілів голосів виборців з різними рівнями освіти у чотирьох виділених регіонів (таблиця 25) з'ясувалося, що найбільші відмінності у підтримці і В. Юценка, і В. Януковича у Західному і Східному регіонах були серед виборців без повної середньої освіти, тобто, - серед виборців з найнижчим з чотирьох виділених рівнів освіти (відмінності у 87,0% голосів, отриманих у цих регіонах і В. Ющенком, і В.Януковичем). А відносно найменший розрив у підтримці того самого кандидата на Заході і Сході виявився серед виборців з найвищим з виділених рівнів освіти (відмінності, відповідно, у 66,9% голосів,

відданих у цих двох регіонах за В. Ющенка, та у 64,9% голосів, відданих там же за В.Януковича). Причому, і посилена поляризація електоральних прихильностей Заходу і Сходу серед найменш освічених виборців, і послаблена – серед найбільш освічених виборців відрізнялися від загальноукраїнської за рахунок відмінних розподілів голосів не лише у Східному регіоні, але, частково, й у Західному. Хоча внесок виборців Східного регіону без повної середньої освіти у підвищення на 9,6% рівня поляризації електоральних прихильностей Заходу і Сходу був у 4 рази більше внеску таких же виборців Західного регіону. З іншого боку, внесок виборців Східного регіону з вищою освітою у зменшення на 11,5% рівня поляризації електоральних прихильностей Заходу і Сходу був у 4,5 рази більше внеску виборців Західного регіону з таким же рівнем освіти.

Таблиця 25

Розподіл голосів виборців з чотирьох регіонів серед чотирьох освітніх категорій (%)

Виборці	Чисельність опитаних	За В.Ющенка	За В.Януковича	Проти обох	Разом
З неповною середньою освітою					
Західного регіону	811	94.0	5.4	0.6	100.0
Центрального регіону	882	82.2	15.2	2.6	100.0
Південного регіону	651	25.9	71.4	2.7	100.0
Східного регіону	643	7.0	92.4	0.6	100.0
Із загальною середньою освітою					
Західного регіону	1541	92.4	6.7	0.9	100.0
Центрального регіону	1958	80.7	16.2	3.1	100.0
Південного регіону	1395	27.5	68.9	3.6	100.0
Східного регіону	1280	9.1	88.9	1.9	100.0
Із середньою спеціальною освітою					
Західного регіону	2347	92.8	6.3	0.9	100.0
Центрального регіону	2899	82.8	14.6	2.6	100.0
Південного регіону	2540	29.6	67.5	2.9	100.0
Східного регіону	2443	10.6	87.7	1.7	100.0
З вищою освітою					
Західного регіону	1805	89.6	9.0	1.5	100.0
Центрального регіону	2564	81.6	15.6	2.8	100.0
Південного регіону	2398	41.4	55.3	3.3	100.0
Східного регіону	2042	22.7	73.9	3.4	100.0

Деякі відмінності від загальних для України співвідношень між частками голосів виборців з різних регіонів зафіксовані також серед міських і сільських виборців (таблиця 26).

Таблиця 26

Розподіл голосів виборців чотирьох освітніх категорій у містах і селах (%)

	Чисельність опитаних	За В.Ющенка	За В.Януковича	Проти обох	Разом
Міські виборці					
Західного регіону	3270	90.5	8.0	1.5	100.0
Центрального регіону	5301	80.6	16.3	3.0	100.0
Південного регіону	5196	33.4	63.2	3.4	100.0
Східного регіону	5660	13.2	84.7	2.1	100.0
Сільські виборці					
Західного регіону	3293	93.3	6.1	0.6	100.0
Центрального регіону	3040	83.5	13.8	2.7	100.0
Південного регіону	1886	31.6	65.9	2.5	100.0
Східного регіону	868	18.4	79.0	2.6	100.0

Так, регіональна поляризація електоральних прихильностей до різних кандидатів серед міських виборців виявилася дещо більшою ніж серед сільських. В той час як у Східному регіоні сільські виборці віддали В. Ющенку на 74,9% менше голосів ніж у Західному регіоні, міські виборці віддали йому на 77,3% менше. В. Януковичу ж міські виборці у Східному регіоні віддали на 76,7% більше голосів ніж у Західному, а сільські виборці - на 72,9% більше (обидві різниці - у 2,4% і 3,8% - статистично значущі на рівні $p < 0,05$). При цьому у Західному регіоні різниця між електоральними прихильностями міських і сільських виборців до В. Ющенка була менше ніж у Східному регіоні в 1,7 рази (2,8% проти 5,2%), а до В. Януковича - у 3 рази менше (1,9% проти 5,7%). Так що підвищена поляризація електоральних схильностей міських виборців Східного і Західного регіонів у порівнянні з відповідними схильностями сільських виборців цих регіонів також склалася в основному за рахунок розбіжностей між електоральними перевагами городян і селян на Сході України.

Таким чином, проведений аналіз співвідношень між параметрами розподілів голосів поданих при переголосуванні другого туру президентських виборів показав, що розподіл голосів поданих за В. Ющенка, В. Януковича і проти всіх тою чи іншою мірою залежав і від статі виборців, і від їхнього віку, від рівня їхньої освіти, від типу місцевості і регіону проживання. Але рівень залежності розподілу голосів був від різних демографічних характеристик не є однаковим. Підсумки розрахунків величин математико-статистичного коефіцієнту Крамера V , який у цьому випадку дозволяє адекватно порівнювати рівень кореляційного зв'язку розподілу голосів між кандидатами (а також розподілу голосів, поданих проти них обох), з розподілом виборців за п'ятьма розглянутими демографічними характеристиками, наведені у таблиці 27.

Таблиця 27

Рівні зв'язку розподілів голосів між кандидатами та проти них із соціально-демографічними характеристиками виборців (за коефіцієнтом Крамера V)

Соціально-демографічні характеристики	Розподіли голосів	
	між кандидатами	проти обох кандидатів
Стать	0,056	0,007*
Вік	0,052	0,052
Освіта	0,045	0,032
Тип поселення	0,190	0,022
Регіон проживання	0,661	0,053

* Коефіцієнт статистично незначущий на рівні $p = 0,21$; усі інші коефіцієнти статистично значущі на рівні $p < 0,001$.

Наведені в таблиці дані показують, що лише стосовно одного випадку, а саме - співвідношення розподілу голосів проти обох кандидатів та розподілу виборців за статтю у третьому турі виборів зв'язок між ними не був статистично значущим. Видно також, що розподіл тих виборців, хто голосував проти обох кандидатів, найменше залежав від поділу виборців за типом поселення, дещо більше – за рівнем їхньої освіти, а найбільше – від їхнього віку та регіону проживання. І, за винятком залежності від віку, в цілому цей розподіл виборців був помітно менш пов'язаний з демографічними параметрами виборців ніж їхній розподіл на прихильників того чи того кандидата.

Розподіл же виборців на прихильників В. Ющенка і прихильників В. Януковича найменше залежав від їхніх статі, віку і рівня освіти. Значно більше цей розподіл залежав від належності виборців до городян чи селян. Але найбільше поширеність прихильності до кожного з кандидатів залежала від регіону проживання виборців. І тому найсуттєвішим є питання – за якими саме характеристиками так сильно відрізняються регіони України, що їхні мешканці так по-різному зреагували на передвиборну боротьбу під час президентських виборів

2004 року. Але пошук відповіді на це запитання потребує врахування ще інших соціальних параметрів, які не збиралися під час екзит-полу. І в першу чергу, як дозволяє припустити одне з досліджень автора, необхідно залучити до аналізу данні стосовно регіональних особливостей лінгво-етнічної структури України².

² Хмелько В.Є. Лінгво-етнічна структура України: регіональні особливості і тенденції змін за роки незалежності // Наукові записки НаУКМА. Серія “Соціологічні науки”. – 2004.- Т.32.- С.3-15.